

แผนการจัดการเรียนรู้ ประจำบทที่ ๑๒ เรื่อง พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองของไทย

ก. เนื้อหาสาระที่ศึกษา

พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองของไทย

๑. พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง
๒. หลักพุทธธรรมกับการเมืองการปกครอง
๓. บทบาทพระสงฆ์กับการเมืองการปกครองของไทย

ข. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เมื่อได้ศึกษาบทที่ ๑๒ จบแล้ว ผู้ศึกษามีความสามารถ

๑. อธิบายพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองของไทยได้
๒. วิเคราะห์หลักพุทธธรรมกับการเมืองการปกครองของไทยได้
๓. นำเสนอบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเมืองการปกครองของไทยได้

ค. กระบวนการเรียนรู้

๑. ผู้สอนเกริ่นนำเชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองของไทย
๒. ผู้สอนใช้ประเด็นการซักถามให้ผู้เรียนให้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้เกี่ยวกับ

พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองของไทยและเปิดโอกาสให้นิสิตตอบ สลับการสอนอยู่เสมอ

๓. นิสิตแสวงหาความรู้ใหม่จากเอกสารประกอบการสอน ซึ่งผู้สอนได้จัดเตรียมให้พร้อม
๔. ผู้สอนได้กระตุ้นให้นิสิตเกิดความสนใจ ต้องการความรู้ใหม่โดยแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างนิสิต

๕. ผู้สอนเสนอแนะให้นิสิตศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสืออื่น ๆ

๖. เมื่อศึกษาจบแล้ว ผู้สอนมอบหมายงานให้นิสิตค้นคว้าตอบกิจกรรมท้ายบทนำมาส่งในสัปดาห์ต่อไป

๗. ผู้สอนอธิบายสรุป “พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองของไทย” อีกครั้ง เพื่อเป็นการทบทวนเนื้อหาสาระ และประเมินผลหลังการเรียนรู้

ง. แหล่งการเรียนรู้

๑. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๒. หนังสือหรือตำราเกี่ยวกับรัฐศาสตร์/พุทธศาสตร์

๓. เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

จ. สื่อการเรียนการสอน

๑. เอกสารประกอบการสอนวิชา การเมืองกับการปกครองของไทย
๒. บอร์ดความรู้, หนังสือพิมพ์, และวารสารที่เกี่ยวกับการเมืองหรือการปกครองของไทย
๓. ใบงาน/งานที่มอบหมายอื่น ๆ

ฉ. การวัดผลและประเมินผล

๑. ด้านคุณธรรม จริยธรรม : ประเมินการสังเกตพฤติกรรม/การร่วมกิจกรรม/การแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน
๒. ด้านความรู้ : ประเมินจากการตอบคำถาม/แสดงความคิดเห็น/ตรวจแบบทดสอบ
๓. ด้านทักษะทางปัญญา : ประเมินจากการนำเสนอผลงานเดี่ยว/งานกลุ่ม
๔. ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบที่ต้องพัฒนา : ประเมินผลการตนเอง การนำเสนอรายงานเป็นทีม และพฤติกรรมการทำงานเป็นทีม
๕. ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่ต้องพัฒนา : ประเมินผลการค้นคว้า การอ้างอิง การทำรายงานเน้นข้อมูลเชิงตัวเลขและคำอธิบาย

บทที่ ๑๒

พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองของไทย

๑๒.๑ ความนำ

สืบเนื่องจากการที่ประเทศไทยได้ถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย トラบจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งทำให้เห็นได้โดยชัดเจนว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นวิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองในหลายกรณีด้วยกัน ดังตัวอย่างที่ผู้ปกครองจะต้องยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการบริหารงาน หรือในการปฏิบัติหน้าที่ของตน

ในทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชนชาติไทยเนื่องมาด้วยกันกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยที่ชนชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจน ชาวไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดมา จนกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา^๑

บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญข้อที่ว่า “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ” มีผู้ตีความว่าเป็นการบ่งบอกโดยนัยว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เพราะกำหนดตายตัวให้พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันคู่กันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นหลักประกันว่า องค์พระประมุขของชาติทรงเป็นศาสนิกชนแห่งศาสนาเดียวกันกับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศของพระองค์ อีกทั้งยังมีกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ตรัสต้อนรับพระสันตะปาปา จอห์น ปอล ที่ ๒ ประมุขแห่งศาสนาจักรคาทอลิกในคราวที่เข้าเฝ้า ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๗ มีความจำเพาะตอนนีว่

“คนไทยเป็นศาสนิกชนที่ดีโดยทั่วกัน ส่วนใหญ่

นับถือพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติ”^๒

ดังนั้น ในบทนี้จะได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองในบางแง่มุมเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าให้กว้างขวางยิ่งขึ้นต่อไป

๑๒.๒ พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง

สมบุญ สุขสำราญ กล่าวว่า “ในระยะเวลาก่อนพุทธกาลนั้น รูปแบบการปกครองหรือระบบการเมืองนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ระบบใหญ่ ๆ คือ ราชาธิปไตย หรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเป็นระบบที่ ๔ แคว้นในประเทศอินเดียตอนเหนือนิยม และมีอำนาจทางการเมืองเข้มแข็งมาก ส่วนอีก ๒ แคว้นที่เหลือ

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๖.

นิยมระบอบการปกครองแบบสามัคคีธรรม หรือเท่าเทียมระบอบประชาธิปไตยปัจจุบัน กล่าวคือ การปกครอง การกำหนดนโยบาย การออกกฎหมาย การตัดสินใจของคณะมนตรีจะกระทำโดยการปรึกษาหารือของชนที่ทำหน้าที่ปกครองและถือเสียงส่วนมากเป็นการตัดสินใจ... พระพุทธเจ้ามิได้ต้องการให้พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นสาวกของพระองค์ท่านเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือสนับสนุนระบบการปกครองระบบใดระบบหนึ่งโดยเฉพาะ ทรงให้หลักธรรมในการปกครองสำหรับทั้งสองรูปแบบไว้ สำหรับการปกครองแบบสาธารณรัฐให้ใช้หลักอภิธานิธรรม ๗ ประการ และสำหรับรูปแบบราชาธิปไตยให้ใช้หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ และจกั กวตติสูตร ๑๒ ประการ”^๓

นอกจากนี้แล้ว ดร.สมบุญ สุขสำราญ ยังได้กล่าวถึงการปกครองตามทัศนะของพุทธศาสนาว่า ระบบการปกครองที่ดีอาจเป็นระบอบการขยายปกครองแบบใดก็ได้ ที่ยึดหลักการสำคัญดังต่อไปนี้^๔

(ก) การได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจ อำนาจ และการรักษาไว้ซึ่งอำนาจนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนมากที่สุด อำนาจของผู้ปกครองมิใช่เพื่อสร้างความยิ่งใหญ่ของตนเอง แต่เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน

(ข) ความมั่นคงของระบบการปกครองหรือของรัฐบาลและผู้ปกครอง มิใช่เป็นจุดหมายในตัวมันเอง หรือจุดประสงค์สุดท้ายของระบบการเมืองการปกครอง แต่เป็นเพียงอุปกรณ์ หรือเครื่องมือ เพื่อใช้สร้างสรรค์ประโยชน์สุขสวัสดิภาพบูรณาการ และความสงบสุขของประชาชน

(ค) ให้ความสำคัญแก่คุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยเน้นความเท่าเทียม การปราศจากชั้นวรรณะ จากชาติกำเนิด ความเสมอภาคในทางเพศ หมายความว่าไม่ถือว่าเพศหญิงมีสถานภาพต่ำกว่าเพศชาย เน้นเสรีภาพด้วยการห้ามการมีทาส รวมตลอดถึงการแนะนำให้ใช้หลักเหตุผลในการพิจารณาตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ตามปรากฏในกาลามสูตร

(ง) ผู้ปกครองจะต้องมีคุณสมบัติและมีแนวทางในการปกครองโดยยึดหลักธรรมสำคัญอย่างน้อย ๕ ประการ คือ หลักทศพิธราชธรรม หลักจักรวรรดิวัตรธรรม หลักราชสังคหวัตถุธรรม หลักการละอคติ และการยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นหลักในการปกครอง

ปรีชา ช้างขวัญยืน ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงเข้าใจความเป็นจริงทางการเมืองว่า^๕ พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจความเป็นจริงทางการเมืองอย่างยิ่ง โดยทรงเห็นความไร้สาระของการพยายามหาระบบที่ถาวรตายตัว ระบบที่พบกันในสังคมสมัยพุทธกาลไม่อาจใช้ได้สังคมปัจจุบัน ปัญหาที่พูดกันสมัยพุทธกาลก็ไม่ใช่อุปสรรคเดียวกับที่พูดกันในปัจจุบัน หากจะทรงนำระบบในปัจจุบันไปสอนคนอินเดียก็คงกลายเป็น

การสอนสิ่งที่ไม่จริง หากจะทรงยืนยันระบบที่เป็นอยู่ในขณะนั้นว่าจริง เมื่อเวลาผ่านไปก็กลายเป็นสิ่งไม่จริง กลายเป็นอดีต ทางที่เป็นจริงได้มากที่สุดและเกิดประโยชน์ได้มากที่สุดก็คือ

^๓ สมบุญ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับความชอบธรรมทางการเมืองและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๓๑.

^๔ สมบุญ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับความชอบธรรมทางการเมืองและสังคม, หน้า ๒๐.

^๕ ปรีชา ช้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

ปรับระบบแต่ละระบบตามสภาพพื้นฐาน ซึ่งก็เป็นสิ่งชั่วคราว ถ้าสภาพเปลี่ยนไปส่วนที่ปรับและวิธีที่ปรับก็ต้องเปลี่ยนไปอีก ความจริงธรรมชาติบังคับอยู่เช่นนี้ และพระพุทธเจ้าก็ทรงเข้าใจความจริงดังกล่าวยิ่งกว่าผู้ใด เหตุฉะนั้นจึงไม่ทรงสอนสิ่งที่นักรัฐศาสตร์ได้ถามหากันมารุ่นแล้วรุ่นเล่า เพราะคำถามนั้นไม่มีสาระและแย้งตัวเอง ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และเหตุการณ์ทางการเมืองที่ทำนายไม่ได้หรืออธิบายไม่ได้ย่อมเป็นหลักฐานที่ชัดเจนอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจถึงพลวัตแห่งธรรมชาติ สังคม และมนุษย์ และทรงเห็นว่าเรื่องที่จะพูดจะทำนายได้ใกล้เคียงที่สุดก็คือเรื่องที่เป็นปัจจุบัน จึงทรงสอนเรื่องปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นการทำความดีตามหลักศีลธรรมหรือสังคมที่ดีในแง่การเมืองก็ตาม

นอกจากที่กล่าวข้างต้นนี้แล้ว การพิจารณาความคิดทางการเมืองของพระพุทธศาสนาให้กว้างขึ้น ซึ่งอาจจะกว้างได้ในสองลักษณะคือ^๖

ลักษณะแรก กว้างด้วยหลักฐานข้อมูลที่จะนำมาใช้ คือศึกษาหลักฐานสมัยพุทธกาลทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม โดยศึกษาทั้งจากพระไตรปิฎกและแหล่งอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ตีความคำสอนและเจตนาของพระพุทธเจ้าได้ตรงกับยุคสมัยและไม่เกินกรอบของยุคสมัย จนกลายเป็นการนำความคิดของคนปัจจุบันไปใส่ให้แก่พระพุทธเจ้า

ลักษณะที่สอง กว้างด้วยมิติทัศน์ตะวันตก บางเรื่องเราอาจไม่นิยมใช้มาก่อน แต่เป็นมิติทัศน์ที่ทำให้เราเห็นปัญหาหรือความคิดที่น่าสนใจ เช่น หลักความชอบธรรมของผู้ปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพของประชาชนกับอำนาจรัฐ ฐานะของประชาชนเป็นต้น เราไม่จำเป็นต้องใช้ข้อสรุปตะวันตกเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ตัดสินคำสอนในพระพุทธศาสนา แต่มิติทัศน์เหล่านี้ช่วยให้เราเห็นปัญหาที่ควรพิจารณา ซึ่งเมื่อเห็นแล้วเราอาจจะเห็นมิติทัศน์อื่นซึ่งเป็นของพระพุทธศาสนาที่จะใช้พิจารณาเรื่องนั้น ๆ ก็ได้

มิติทัศน์ที่ชาวตะวันตกใช้พิจารณาคำสอนในศาสนา บางครั้งก็แคบเกินกว่ามิติทัศน์ทางศาสนา เพราะการเมืองมุ่งสร้างระบอบบังคับมากกว่ามุ่งชักจูงใจของปัจเจกบุคคล เราอาจใช้มิติทัศน์ของพระพุทธศาสนาพิจารณาคำสอน ซึ่งจะช่วยให้อธิบายได้ถูกต้องและครอบคลุมกว่า นอกจากนั้น หากวิเคราะห์กันอย่างจริงจังอาจทำให้เห็นแนวปรัชญาและแนวการเมืองใหม่ได้ ทั้งยังอาจนำมาตอบปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในปัจจุบันได้โดยมีแนวทางและระบบเหตุผลที่ชัดเจน

ดิเรก ชัยนาม กล่าวว่า จะเห็นได้จากการที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมอบอำนาจให้พระสงฆ์ข้างมากวินิจฉัย และตัดสินปัญหาทั้งปวงเกี่ยวกับพระและการตัดสินนั้น ๆ จะต้องเป็นไปตามธรรมานุการปกครองของพระ หรือพระวินัย และโดยหลักอภิธานิธรรม^๗

แสวง เสนาณรงค์ กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นประชาธิปไตย สังคมของชาวพุทธเป็นสังคมที่เคารพเสียงข้างมาก เป็นสังคมที่ไม่นิยมการจำกัดเสรีภาพทางบุคคล ไม่นิยมการบีบบังคับโดยเฉพาทางใจ เป็นสังคมที่ไม่บังคับมนุษย์ให้เชื่อให้ยอมรับโดยปราศจากเหตุผล เป็นสังคม

^๖ ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*, หน้า ๑๕-๑๖.

^๗ ดิเรก ชัยนาม, “พระพุทธศาสนากับการปกครอง”, ใน *พระพุทธศาสนากับความมั่นคงของชาติ*, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา, ม.ป.ป.), หน้า ๗๓.

ที่ไม่ถือว่าชาติกำเนิดเป็นสิ่งก่อให้เกิดอภิสิทธิ์แต่อย่างใด ซึ่งข้อนี้นับได้ว่าเป็นหัวใจของประชาธิปไตยโดยแท้^๘

พระราชธรรมนิเทศ ได้กล่าวไว้ว่า การเมืองในแง่ความเป็นจริง การเมืองเป็นเรื่องของกลุ่มคนทุกคน เป็นระบบการบริหารบ้านเมืองเพื่อให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุข ไม่ว่าจะแยกอำนาจการบริหารออกเป็นกี่อย่างก็ตาม พระพุทธศาสนาจะมีบทบาทหรือไม่ ต้องมองดูในสมัยพุทธกาลในทางรัฐศาสตร์พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงหลักของพระราชาไว้ดีมาก เช่น ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุ แต่ในขณะเดียวกัน ก็ทรงแสดงระบบนิติบัญญัติ ระบบรัฐสภาไว้เหมือนกัน โดยกล่าวถึงสภาที่ต้องมีสัตบุรุษ คือ ที่ประชุมของคนดี พุทเป็นธรรม ลตระคะ โทสะ โมหะ ในภาคของตุลาการก็มีหลักวินัยธร มีคณะบุคคลขึ้นมาทำงานด้านวินิจฉัยอรรถคดีตามหลักสัมมุขาวินัย หลักของอธิกรณสมณะ เพราะฉะนั้น โครงสร้างของพระพุทธศาสนาจึงเป็น โครงสร้างการบริหารอยู่แล้ว มีการแนะนำสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนที่มีฐานะตำแหน่งทางการเมืองให้เป็นนักการเมือง เป็นข้าราชการ เป็นพระราชาที่ดี เช่น ทรงแสดงแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ลักษณะการเป็นพระราชาที่ดีเป็นอย่างไร ทำให้พระองค์เป็นฐาน เป็นศูนย์กลางของกุศลกรรมบถ คือ การทำความดีเมื่อบริหารบ้านเมืองโดยพื้นฐานนี้อำนาจอธิปไตยย่อมอยู่เป็นสุขได้ อิทธิพลที่เกิดขึ้นมาเกี่ยวข้องกับการเมือง พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญและคล้อยตามบ้านเมืองที่เรียกว่า ราชานันถอนวัตตติตุง^๙

ทินพันธุ์ นาคะตะ ได้ศึกษาถึงการที่ระบบค่านิยมทางศาสนาและสังคมเข้าไปมีอิทธิพลในการบริหาร ในลักษณะที่ว่า ทำไมระบบการบริหารจึงต้องรับค่านิยมดังกล่าวมาใช้เป็นค่านิยมหรือจริยธรรมในการบริหาร และสิ่งเหล่านั้นเข้าไปมีความสัมพันธ์กันได้อย่างไร โดยได้กล่าวว่าตามหลักศาสนาย่อมถือว่าการที่มนุษย์จะคิด จะพูดหรือจะประพฤติอย่างไรรั้น ย่อมเนื่องมาจากใจดังที่ปรากฏในคถาธรรมบทยมกวรรคว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ พฤติกรรมทั้งหลายย่อมเนื่องมาจากใจ” เมื่อใจคิด ใจรู้สึกและเชื่ออย่างใด การดำเนินชีวิตหรือพฤติกรรมของบุคคลย่อมเป็นไปตามพื้นเพของใจที่กำหนดไว้ให้แม้นในทางจิตวิทยาและสังคมวิทยาก็ยอมรับในหลักความจริงข้อนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองจะมีสภาพอย่างไรรวดเร็วเพียงใด และจะเป็นไปในแนวทางใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้สึคนึกคิดภายในใจของคนเราเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจิตใจของชนชั้นที่มีอำนาจ (Elite) ดังเช่นในกรณีทีเวเบอร์ (Wener) ได้ชี้ให้เห็นว่า ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์มีบทบาทสำคัญในการนำมาซึ่งความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศตะวันตก และเบลลาห์ (Bellah) ได้สรุปผลการศึกษาอิทธิพลของศาสนาซินโดไนญี่ปุ่นว่า มีส่วนส่งเสริมความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศนั้น^{๑๐}

^๘ แสง เสนาณรงค์, “พระพุทธศาสนากับโลก”, อ้างใน นรี ภวภานตานันท์, “การศึกษาการปกครองในแนวพระพุทธศาสนา : ศึกษาจากนักคิดและพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒.

^๙ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตฺตญาณโณ), **ธรรมาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร : พระคิเฐการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๔๕, และดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ วุฒินันท์ กันทะเตียน, “

^{๑๐} ทินพันธุ์ นาคะตะ, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๕๒,

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ ได้ให้ความเห็นว่า จากการศึกษาวินิจฉัยพุทธธรรม สารจากพระไตรปิฎก ข้อเขียนของฝ่ายสงฆ์และผลงานทางวิชาการของโยชรวาส แสดงให้เห็นชัดเจนว่าการวินิจฉัยพุทธธรรม สารจะมีลักษณะโน้มเอียงไปทางหลักการ วิธีการ และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ การวินิจฉัยอริยสัจและเบญจขันธ์ในลักษณะเป็นการใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต การไม่ยึดมั่นเพราะใช้อุปาทานเข้ายึด ครองชั้นห้า และการวินิจฉัยหลักไตรลักษณ์ และหลักธรรมในลักษณะที่เป็นสามัญลักษณะหรือกฎแห่งการเปลี่ยนแปลงชีวิต และการใช้หลักเหตุผลในการอธิบายความเป็นไปหรือการกระทำของบุคคล คือ เกื้อกูลเกี่ยวกับการอธิบายว่าทำไมบุคคลต้องมีหลักการ เหตุผล รู้จักการพินิจพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยความไม่หลงเชื่ออย่างงมงาย มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน มีความสนใจที่จะเข้าร่วมช่วยเหลือสังคม มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีอิสระและเสรีภาพในการพิจารณาหาทางเลือกสำหรับชีวิตของตน^{๑๑}

๑๒.๓ หลักพุทธธรรมกับการเมืองการปกครอง

หลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ หลักความเป็นไปของโลก พระพุทธศาสนาเน้นความจริงที่เกิดขึ้นกับโลก การเกิด ดับ ไม่มุงเน้นความสบาย พระพุทธศาสนาสอนให้มุงเน้นในส่วนที่โลกกำลังดำเนินอยู่ เกี่ยวพัน เกี่ยวข้องกับระบบทั้งมวล เราอยู่ในจักรวาล ก็ย่อมดำเนินตามระบบของจักรวาล เราอยู่ในโลกก็ย่อมดำเนินตามระบบของโลก อยู่ในสังคมการเมืองก็ย่อมดำเนินตามระบบของสังคมการเมืองทุกอย่างล้วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ธรรมชาติก็คือระบบ ทุกอย่างพัวพันกับระบบ พระพุทธเจ้าสอนให้รู้จักระบบ และอยู่บนระบบได้อย่างเป็นสุข รู้ทันระบบ ดำเนินอยู่ในระบบได้อย่างเป็นสุข อยู่กับธรรมชาติได้อย่างเป็นสุข รู้ทางพ้นจากทุกข์ หรือพ้นจากระบบได้ในทางที่ถูกต้อง เหมาะสม หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาจะพบคำว่า ธรรมและวินัย ควบกันไปเช่น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“อานนท์! ธรรมวินัยใดอันเราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย

ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลายโดยกาลล่วงไปแห่งเรา”

ธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบนั้น คำว่า ค้นพบ ย่อมหมายถึง ธรรม เป็นสิ่งที่มีอยู่เดิม มีมาก่อน ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมพระพุทธองค์ แต่เป็นธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้ อาจกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ธรรม ก็คือการรับรู้ธรรมดาโลก เรียนรู้สิ่งที่เป็นปกติที่มีบ่อเกิดที่มามาวางอย่างไร และไปอย่างไร

พุทธธรรม หรือ พระธรรม หมายถึง ธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำออกเผยแผ่หรือคำสอนของพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของทุกข์และวิธีการดับทุกข์

คำว่า ธรรม พระเดชพระคุณพระธรรมโกศาจารย์ หลวงพ่อพุทธทาส อินทปัญโญ กล่าวว่า คือ ธรรมคือธรรมชาติ ธรรมคือกฎของธรรมชาติ ธรรมคือหน้าที่ ธรรมคือการได้รับผลตามกฎของธรรมชาติ

^{๑๑} พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, **การเมืองกับพุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สยามบรรณการพิมพ์, ๒๕๒๙),

คำว่า ธรรม พระราชวรมุณี (ประยูรธ ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า คือ ไสภาพที่ทรงไว้ ธรรมดา ธรรมชาติ สภาธรรม สัจธรรมความจริง เหตุ ต้นเหตุ สิ่ง ปรากฏการณ์ ฯลฯ

ก. หลักธรรมที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ที่มีผู้นำมากล่าวอยู่เสมอได้แก่

๑. ทศพิธราชธรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงทศพิธราชธรรม คือ คุณธรรมของผู้ปกครองหรือราชธรรม (ธรรมของพระราชา) ๑๐ ประการ ดังนี้^{๑๒ ๑๔}

๑. ทาน ให้ปันช่วยประชา คือ บำเพ็ญตนเป็นผู้ให้โดยมุ่งปกครองหรือทำงาน เพื่อให้เขาได้มีใช้เพื่อจะเอาจากเขา เอาใจใส่อำนวยความสะดวก จัดสรรความสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ให้ประชาราษฎร์ได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน ประสบทุกข์ และให้ความสนับสนุนแก่คนทำความดี

๒. ศีล รักษาความสุจริต คือ ประพฤติดีงาม สำนวนกายและวจีทวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษาจิตดีคุณ ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ผู้ใดจะดูแคลน

๓. บริจาคะ บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ คือ สามารถเสียสละความสุข สำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔. อาชวะ ปฏิบัติการโดยซื่อตรง คือ ซื่อตรงไร้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๕. มัทวะ ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน คือ มีอัธยาศัยไมเยอหยิ่งหยาบคาย กระด้างถือองศ์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีริยาสุภาพนุ่มนวลละมุนละไม ควรได้รับความรักภักดี แต่มีขาดยำเกรง

๖. ตบะ พ้นมัวเมาด้วยเผากิเลส คือ แผดเผากิเลส ตัณหา มิให้เข้าครอบงำจิต ระวังยับยั้งเข้มใจได้ ไม่หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญ และการปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออยู่อย่างง่าย ๆ สามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่ให้บริบูรณ์

๗. อักโกธะ ถือเหตุผลไมโกรธา คือ ไม่เกรี้ยวกราด ไม่วินิจฉัยความและกระทำการด้วยความโกรธ มีเมตตาประจักษ์ใจไว้ ระวังความเคืองชุน วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตสุขุมราบเรียบตามธรรม

๘. อวิหิงสา มือหิंसาน่าร่มเย็น คือ ไม่หลงระเริงอำนาจไม่บีบคั้นกดขี่ มีความกรุณา ไม่หาเหตุผลเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด ด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙. ขันติ ชำระเชษฐด้วยขันติ คืออดทนต่องานที่ตรากตรำอดทนต่อความเหนื่อยยากถึงจะลำบากกายนำเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถูกหยันด้วยถ้อยคำเสียดสีถากถางอย่างใด ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกิจการณียที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑๐. อวิโรธนะ มีปฏิบัติคลาดจากธรรม คือ ประพฤติมิให้ผิดจากพระศาสนธรรมอันถือประโยชน์สุขความดีงามของรัฐและราษฎรเป็นที่ตั้ง อันใดประชาราษฎร์ปรารถนาโดยชอบธรรมก็ไม่ขัดขืน การใดจะเป็นไปโดยชอบธรรม เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ก็ไม่ขัดขวางวางองค์เป็นหลัก หนักแน่นในธรรมคงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำดีร้ายลาม

^{๑๒} พระเทพเวที (ประยูรธ ปยุตโต), การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๔-๓๕.

สักการะหรืออิฐฐารมณฺ์ อนิฐฐารมณฺ์ใด ๆ สถิตมั่นในธรรมทั้งส่วนยุติธรรม คือความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนชนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

๒. จักรวรรดิวัตร คือ ธรรมเนียมหรือหน้าที่ประจำของจักรพรรดิ หรือนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ ได้แก่ จักรวรรดิวัตร คือ (ธรรมเนียมหรือหน้าที่ประจำของหรือนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ ๕ ประการ ได้แก่

๑. ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพธรรม เชิดชูธรรม นิยมธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม ประพฤติธรรมด้วยตนเอง

๒. ธรรมการึกษา ให้ความคุ้มครองโดยธรรม คือ จัดอำนวยการรักษา คุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม แก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน คือ คนภายในข้าราชการฝ่ายทหาร ข้าราชการ ฝ่ายปกครอง ข้าราชการพลเรือน นักวิชาการและคนต่างอาชีพ พ่อค้า เกษตรกร ชาวนิคมนชนบท และชนชายแดน พระสงฆ์และบรรพชิตผู้ทรงศีลทรงธรรม ตลอดจนสัตว์เท้าสัตว์ ปีกอันสงวนพันธุ์ทั้งหลาย

๓. มาอธรรมการ ห้ามกั้นการอันอาธรรม คือ การจัดป้องกัน แก่ไข มิให้มี การกระทำที่ไม่เป็นธรรม การเบียดเบียนข่มเหงและความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นใน บ้านเมือง ชักนำประชาชนให้ตั้งมั่นในสุจริตและนิยมธรรม

๔. ฌนานุประทาน ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ ในแผ่นดิน เช่น จัดให้ราษฎรทั้งปวงมีทางหาเลี้ยงชีพ ทำมาหากินได้โดยสุจริต

๕. ปริปุจฉา สองถามปรึกษากับพระสงฆ์และนักปราชญ์ มีที่ปรึกษาที่ทรง วิชาการ ทรงคุณธรรม ผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ ผู้ไม่ประมาทหมัวเมา ที่จะช่วยให้เจริญปัญญา และกุศลธรรม หมั่นพบไถ่ถามหาความรู้หาความจริงและถกข้อปัญหาต่าง ๆ อยู่โดยสม่ำเสมอตาม กาลอันควร เพื่อซักซ้อมตรวจสอบให้เจริญก้าวหน้าและดำเนินกิจการในทางที่ถูกที่ชอบธรรมดีงาม และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข

๓. ราชสังคหัตถุ หรือสังคหัตถุของพระราชา ของผู้ครองแผ่นดิน เป็นธรรม เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง ประกอบด้วย

๑. สัสสมะระ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร บำรุงข้าวกล้า ส่งเสริมการทำกินของราษฎรให้พ้นจากความทุกข์ยาก

๒. ปุริสเมระ ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมี ความสามารถ ส่งเสริมคนดี พัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถ

๓. สัมมาปาสะ ความรู้จักผูกผสมานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพาณิชยกรรม เป็นบ่วงคล้องใจ ยึดเหนี่ยวสมานน้ำใจคนในชาติไว้ได้ เป็นต้น

๔. วาชเปยะ หรือ วาจาเปยะ ความมีวาจาอันดุจดั่งน้ำใจ น้ำคำควรดื่ม คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์เป็นทางแห่ง สามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ ทั้งนี้ เพราะความยิ่งใหญ่ที่เกิดจากการให้ ย่อมเหนือกว่าความยิ่งใหญ่ที่เกิดจากการได้ครอบครอง

การที่คนไทยอยู่อย่างร่วมเย็นเป็นสุขในปัจจุบันนี้ ได้ประจักษ์ชัดแล้วว่า เป็นเพราะน้ำพระทัยอันประเสริฐของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ที่ทรงส่งเคราะห์ราษฎรตามหลักแห่ง ราชสังคหวัตถุข้างต้นด้วยพระวิริยะอุตสาหะที่แน่วแน่อยาวนาน จนพูดได้ว่า ตลอดเวลาหกสิบปี มิได้ทรงใช้สิทธิ์ที่จะเสวยสุขส่วนพระองค์ พระองค์จึงมิได้ทรงเป็นพระราชชาติยิ่งใหญ่ตามคติโบราณข้างต้น แต่ทรงเป็นพระราชชาติยิ่งใหญ่กว่าตามพระพุทธดำรัส ควรแก่การเทิดทูนและภาคภูมิใจของคนไทยทั้งแผ่นดิน

๔. อปริหานิยธรรม ในวัฏสสารสูตร วัชชีสัตตวรรค สัตตกนิบาต อังคุตตรนิกาย และในมหาปริณิพพานสูตร มหาวรรค ที่ฆนิกาย แสดงเรื่องอปริหานิยธรรม หรือธรรมมาเป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ๗ อย่าง ซึ่งกล่าวว่าเป็นธรรมที่นำไปสู่ความเจริญฝ่ายเดียวจะไม่ประสบความสำเร็จเลย ตราบเท่าที่ยังมีการปฏิบัติตามธรรมเหล่านี้อยู่ ข้อธรรมดังกล่าวมีดังนี้คือ

๑. การหมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ (ขยันปรึกษาหารือกันสร้างประโยชน์ และแก้ไขปัญหาก็ให้สังคมส่วนรวม)

๒. มีความพร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่ควรทำเพื่อชาติบ้านเมือง

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติ และไม่ยกเลิกสิ่งดีงามที่มีการบัญญัติไว้แล้ว ดำรงมั่นคงอยู่ในสิ่งดีงามตามที่ท่านแต่โบราณได้บัญญัติไว้

๔. สักการะ เคารพ นับถือ บูชาต่อท่านผู้ใหญ่ทั้งหลาย และให้ความสำคัญแก่ถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งที่ตนจะต้องปฏิบัติตาม

๕. ไม่ข่มขืน บังคับ ปกครองสตรีทั้งหลาย

๖. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ต่อปูชนียสถานทั้งหลาย ทั้งภายในเมือง และนอกเมือง ไม่ยกเลิกพิธีกรรมอันชอบธรรม ซึ่งเคยให้เคยทำแห่งปูชนียสถานเหล่านั้น

๗. ให้การอารักขา ค้ำครอง ป้องกันโดยธรรม แก่คนบวชทั้งหลายเป็นอย่างดี ด้วยการตั้งความหวังว่า ท่านเหล่านั้นที่ยังไม่มาสู่บ้านเมืองก็ขอให้มา ที่มาแล้วก็ขอให้อยู่เป็นสุข

นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดในการบริหาร^{๓๓} นั่นก็คือ การบริหารแบบประชาธิปไตยในเชิงวิชาการยุคนี้มีใช้ใหม่ของใหม่ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นนักประชาธิปไตย มิได้เคยบังคับให้ใครเชื่อฟังพระองค์ และมีความเจริญทางจิตใจสูงสุด ไม่มีผู้ใดจะทำให้สูงไปกว่านี้ได้อีกแล้ว ดังนั้นการบริหารในยุครัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปีนี้ สมควรที่จะยึดหลักพระพุทธศาสนาเป็นการบริหารเชิงพุทธได้เช่นเดียวกับการบริหารในอดีต เพราะพระพุทธศาสนาเป็น “อากาลิโก” คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา หมายความว่าทันสมัยอยู่เสมอตนเอง ดังนั้น สมควรที่ผู้ฉลาดจะฟื้นฟูความรู้ทางศาสนาพุทธนำมายึดเป็นหลักในการบริหารตนเอง บริหารครอบครัว บริหารองค์กร และบริหารบ้านเมือง ให้โชติช่วงชัชวาลด้วยแสงธรรม ซึ่งเหนือกว่าแสงสว่างจากแก๊สและเชื้อเพลิงประเภทอื่น ๆ ทั้งสิ้น สมดังพุทธสุภาษิตที่ว่า “นตถิ ปญญาสมาอาภา” แปลว่า “แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี” และปัญญาของบุคคลผู้ใดก็หาเทียบเท่าพระปัญญาของพระพุทธเจ้าไม่ สมควรที่

^{๓๓} นิตย สัมมาพันธ์, การบริหารเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

สาธุชนจักได้แสวงหาความสว่างจากแสงธรรมขององค์สมเด็จพระชินสีห์ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของตนยิ่ง ๆ ขึ้นไป มนุษย์ย่อมมุ่งแสวงหาทรัพย์ศฤงคาร ต้องการมีฐานะดีทางเศรษฐกิจ แต่การแสวงหาโภคทรัพย์ หรือโลภียทรัพย์แต่เพียงอย่างเดียวหาควรไม่ เกิดเป็นคนต้องไม่ละทิ้งโอกาสแสวงหาและสะสมอริยทรัพย์ อันจะเป็นประโยชน์แก่สุขภาพจิตและสุขภาพกายของตนเอง ทั้งยังจะเป็นการนำประเทศชาติให้รอดพ้นจากยุคทรดโทรมทั้งทางกายภาพ ทางเศรษฐกิจและทางจิตใจ นับเป็นการลงทุน ลงแรงสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี กันอย่างได้ผลกำไรงามทีเดียว ซึ่งการสมโภชนี้ควรมีลักษณะเป็นโครงสร้างบูรณะฟื้นฟูและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อไม่ให้จิตใจของชาวไทยโดยเฉพาะชาวกรุงทรดโทรมลงจนน้ำเน่าเหม็นอย่างที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ เมื่อใดเราสามารถยกระดับจิตใจได้สำเร็จ การแก้ปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพและความเสื่อมโทรมขาดดุลด้านอื่นจะเป็นเรื่องที่แก้ไขได้ไม่ยาก ขอให้เรามาร่วมกันทำบุญเพื่อผลระยะสั้นและระยะยาวชาตินี้

ข. ประชาธิปไตยกับอธิปไตยสามประเภทในพระพุทธศาสนา^{๑๔}

ในพระพุทธศาสนาได้มีการกล่าวถึงอธิปไตยสามประเภท ได้แก่

๑. **อิตติธิปไตย** ได้แก่การให้อำนาจไว้กับคน ๆ เดียว เช่น มอบให้แก่พระราชหรือผู้ยิ่งใหญ่คนใดคนหนึ่ง หากมอบอำนาจให้กับกษัตริย์ก็เรียกว่า ราชาธิปไตย และหากมอบอำนาจไว้ให้ผู้เผด็จการก็เป็นระบบอำนาจนิยมซึ่งอาจเป็นฝ่ายซ้ายหรือฝ่ายขวาก็ได้ ในสมัยพุทธกาลรูปแบบการปกครองใกล้เคียงกับอิตติธิปไตย คือ มีพระราชเป็นใหญ่ แต่ถ้าศึกษาในรายละเอียดแล้วจะพบว่าไม่ใช่เป็นแบบราชาธิปไตยทีเดียว ทั้งนี้เพราะ การปกครองดังเช่นในกรุงกบิลพัสดุ์นั้น พระราชวงศ์ศากยจะร่วมมือกันปกครองเข้าทำนองเป็นสภามนตรี เจ้าศากยจะผลัดกันเป็นหัวหน้าหรือประมุขสภาซึ่งเรียกว่า ราชา เมื่อพระพุทธรองค์ประสูตินั้นเป็นเวลาเวลาที่พระเจ้าสุทโธทนะ พระราชบิดาเป็นราชา หรือเป็นหัวหน้าสภามนตรีแห่งศากยวงศ์

๒. **โลกาธิปไตย** มาจากศัพท์ “โลก” สนธิกับ “อธิปไตย” โลก ๓ ที่นี้หมายถึง ราษฎร หรือสังคม ในอินเดีย โลกสภามหาวิทยาลัย สภาประชาชน หรือสภาล่าง (ในอินเดียมีสองสภา อีกสภาหนึ่งคือ ราชยสภา หรือสภาสูง) โลกาธิปไตยจึงอาจถือได้ว่าเป็นการปกครองที่ใกล้เคียงกับลัทธิประชาธิปไตย เพราะมีความหมายกว้างให้พลเมืองเป็นส่วนใหญ่ คำสอนที่ส่งเสริมหรือสอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยมีมากในพระพุทธศาสนา เช่น (๑) เรื่องความเสมอภาค พระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์ทุกคนเท่ากัน ไม่ว่าจะมียศวรรหรือเกิดในวรรณะใดก็ตาม (๒) เรื่องเสรีภาพ พระพุทธศาสนามีคำสอนใน “กาลามสูตร”^{๑๕ ๑๖} ซึ่งสนับสนุนให้บุคคลใช้เหตุผลและความคิดอิสระในการ ตัดสินปัญหาต่าง ๆ โดยไม่ติดอยู่กับความยึดมั่น คือ ไม่ให้เชื่อโดยฟังตามกันมา โดยน้าสืบกันมา โดยตื่นข่าวลือ โดยอ้างตำรา โดยนิกเดา โดยคาดคะเนโดยตรึกตรองตามอาการ โดยพอใจว่าเหมาะกับความเห็นของตน โดยเห็นว่าผู้พูดเชื่อถือได้ หรือมีฐานะเป็นสมณะและเป็นครู แต่ให้สืบสวนค้นคว้าเสียก่อนจึงเชื่อ

^{๑๔}จิรัช (บรรพต) วีระชัย และคณะ, รัฐศาสตร์ทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙๒-๒๙๓.

^{๑๕}พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาณ), กาลามสูตร พุทธไว้อย่างไร, (กรุงเทพมหานคร : พรตวิการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑-๑๗.

๓. ธรรมาธิปไตย การปกครองที่ดีเลิศตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา คือ ธรรมาธิปไตย (ธรรมะสนธิกับอธิปไตย) ได้แก่ การยกย่องธรรมะให้เป็นใหญ่ทั้งในหมู่ผู้นำและประชาชนทั่วไป มีการเทิดทูนผู้มีคุณธรรมให้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน การปกครองสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช หลังจากที่ทรงยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแล้วถือกันว่าเป็นแบบธรรมาธิปไตย ธรรมาธิปไตยยกย่องผู้มีธรรมะ และเป็นการปกครองที่อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและจริยธรรม และมุ่งให้ราษฎรยึดธรรมะเป็นเกณฑ์

๑๒.๔ บทบาทพระสงฆ์กับการเมืองการปกครองของไทย

๑๒.๔.๑ ความหมายของบทบาท (Roles)

พัทธา สายหู กล่าวว่า บทบาทก็คือ การกระทำต่าง ๆ ตาม “บท” ที่กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำตราบใดที่ยังอยู่ใน “บท” นั้น เปรียบได้เหมือน “บท” ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้นๆ เป็นตัวอะไร มีบทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร^{๑๖}

กัญญ์ โสธร ให้ความเห็นว่า บทบาท หน้าที่ หมายถึง ความมุ่งหวังที่บุคคลอื่นคาดหวังบุคคลในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ควรกระทำหรือแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ออกมาเป็นสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง และบทบาทหน้าที่ที่มีควบคู่อยู่กับตำแหน่งที่บุคคลดำรงอยู่เสมอ^{๑๗}

อานนท์ อาภาภิรมย์ ให้ความหมายไว้ว่า โดยปกติวิสัยแล้วสถานภาพและบทบาทเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไป แต่อย่างไรก็ดี บทบาทหรือการปฏิบัติหน้าที่ย่อมขึ้นอยู่กับบุคคลที่เข้าดำรงตำแหน่งนั้น เพราะฉะนั้น บทบาทจึงเป็นรูปการที่เคลื่อนไหว หรือรูปการทางพฤติกรรมของตำแหน่ง^{๑๘}

สุชา จันท์เอม และสุรางค์ จันท์เอม อธิบายความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทมีความหมายใกล้เคียงกับสถานภาพมาก บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่าง ๆ พึงกระทำนั้นคือ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิ และหน้าที่ให้สภาพใดอย่างไรแล้วบุคคลในสภาพนั้น ๆ จะต้องประพฤติหรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้^{๑๙}

จากความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทที่กล่าวมา สรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลที่เป็นไปตามหน้าที่ ตำแหน่ง หรือสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ บทบาทที่สังคม บุคคลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งนั้น ๆ เองคาดหวังว่า ควรจะได้ดำเนินการและบทบาทที่บุคคลได้แสดงพฤติกรรมออกมาจริงภายใต้ตำแหน่งหน้าที่และเงื่อนไขของสถานการณ์ที่กำหนดไว้

ในสังคมไทยพระสงฆ์มีฐานะและความเป็นอยู่ที่แตกต่างไปจากประชาชนมีระเบียบวินัยสำหรับกำหนดความเป็นอยู่ และได้รับการยกย่องจากประชาชนให้อยู่ในฐานะเคารพและสักการะ

^{๑๖}พัทธา สายหู, ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของสังคม, (กรุงเทพมหานคร : พิศณศ, ๒๕๑๖).

^{๑๗}กัญญ์ โสธร, หลักบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๖).

^{๑๘}อานนท์ อาภาภิรมย์, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖).

^{๑๙}สุชา จันท์เอม และสุรางค์ จันท์เอม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพรววิทยา, ๒๕๒๐).

เรียกว่าเป็นสังคมหนึ่งต่างหากแต่เมื่อพิจารณาในทางคณิตศาสตร์แล้วเห็นว่า พระสงฆ์หรือพระภิกษุสามเณรเป็นส่วนหนึ่งหรือหน่วยหนึ่งของสังคม หรือในสังคมเป็นพลเมืองของประเทศเช่นเดียวกับประชาชนพลเมืองทั่วไป และมีพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์เป็นข้อปฏิบัติอีกส่วนหนึ่งต่างหาก

สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันจารีตประเพณีที่มีความสำคัญยิ่ง พระสงฆ์จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและมีบทบาทสำคัญในการชี้นำสังคมซึ่งถึงแม้บทบาทในด้านการเป็นผู้นำจะลดน้อยลงไปในปัจจุบัน แต่บทบาทด้านเป็นผู้นำทางศีลธรรมจรรยา พระสงฆ์ยังได้รับความเคารพนับถืออย่างสูงและเป็นสถาบันสังคมที่ขาดเสียไม่ได้ในชีวิตประจำวันของชาวชนบทส่วนใหญ่ ซึ่งนอกจากเป็นที่พึ่ง ทางใจแล้วยังเป็นสถานที่เอื้ออำนวยในด้านบริการสังคมอื่น ๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง เพื่อเป็นการสร้างบูรณาการภายในชุมชน

๑๒.๔.๒ สังคมสงฆ์ สังคมตัวอย่าง^{๒๐}

สังคมที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นเป็นสังคมตัวอย่าง คือสังคมสงฆ์ โดยทรงใช้วิธีการทำให้มีระบบการที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน และมีระเบียบแบบแผนในการเป็นอยู่ตลอดจนการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้มนุษย์เหล่านั้นได้รับประโยชน์จากการสอนของพระองค์อย่างเต็มที่ ในระยะแรกที่พระองค์ทรงประกาศหลักคำสอนนั้นได้มีผู้ให้ความสนใจและเข้ามาศึกษาด้วย ซึ่งพระองค์ทรงดำเนินการรับและสั่งสอนเอง พร้อมกันนั้นก็ส่งไปประกาศศาสนายังชนบทอื่น ๆ เมื่อกิจการของพระศาสนาเจริญเติบโต มีภิกษุจำนวนมากเกินกว่าที่จะทรงดูแลได้ทั่วถึง จึงมอบอำนาจให้พระสงฆ์ดูแลปกครองกันเอง โดยเคารพนับถือกันตามลำดับอาวุโส พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งในฐานะธรรมราชา ทรงปกครองแบบพ่อปกครองลูก หรืออาจารย์ปกครองศิษย์ ถือความสุจริตใจเป็นพื้นฐานและพระพุทธองค์ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ เป็นสามัคคีธรรมซึ่งเราเรียกว่าสังฆาธิปไตย ทรงวางระเบียบข้อปฏิบัติร่วมกันที่เรียกว่าพระธรรมวินัย เป็นบรรทัดฐานสำหรับยึดถือร่วมกัน

วินัย คือ การจัดตั้งวางระบบและระเบียบ กฎเกณฑ์กติกา ที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้ง รวมทั้งการจัดให้คนประพฤติปฏิบัติ หรือกิจการดำเนินไป เพื่อพัฒนาให้เข้าถึงธรรม แต่การอยู่ร่วมกันของคนจำนวนมากนั้น ย่อมต้องมีปัญหาเป็นธรรมดา ในการบริหารคณะสงฆ์ก็มีปัญหา เช่น ในการแตกความสามัคคีของพระภิกษุชาวเมืองโกสัมพี และพระเวททัตพลขอปกครองคณะสงฆ์ เป็นต้น การอยู่ร่วมกันของคนจำนวนมากในสังคมขนาดใหญ่ย่อมจะมีความขัดแย้งกระทบกระทั่งกันบ้าง ทั้งในด้านความคิด การพูดและการกระทำ เพราะแต่ละคนมีพื้นฐานที่แตกต่างกัน หากไม่มีหลักแห่งการประนีประนอมที่จะทำให้คนส่วนใหญ่ตกลงยินยอมกันได้แล้ว ย่อมจะทำให้เกิดความแตกแยกกันขึ้น

ดังนั้น เมื่อพูดถึงสังคมสงฆ์และการปกครองจึงต้องดูที่วินัยเป็นหลัก เพราะวินัยเป็นทั้งโครงสร้าง และการจัดสภาพสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยและพัฒนาบุคลากรในสังคมสงฆ์ ทุกคนจะรู้หน้าที่ของตนเอง ทั้งอำนาจ ขอบเขตของการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งวินัยจะเป็นหลักในการปฏิบัติ และเป็นแกนกลางคอยยึดเหนี่ยวสังคมสงฆ์ ให้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้หลักการเดียวกัน

^{๒๐} พระยุพธยา รมณียธมโม (แก้วกันหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑-๒.

เพราะพระวินัยนั้นเป็นการจัดสรรโอกาส ให้ชีวิตและสังคมมีระเบียบ และมีโอกาสเกิดขึ้น ทำให้ทำอะไร ๆ ได้อย่างคล่อง ดำเนินชีวิตได้สะดวก ถ้าชีวิตและสังคมไม่มีระเบียบ ไม่เป็นระบบก็จะสูญเสียโอกาส ในการดำเนินชีวิตและทำกิจกรรมสังคมให้เป็นไปด้วยดี ลักษณะสังคมสงฆ์ในครั้งสมัยพุทธกาลจึงแตกต่างจากสังคมโดยทั่วไป

จากรายงานการวิจัยที่น่าสนใจมากที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์กรทางคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลที่มีข้อเสนอแนะต่อการจัดองค์กรทางการเมืองการปกครองของไทยโดยควรดำเนินการใน ๒ ด้านหลัก ๆ คือ^{๒๑} ๒๓

๑) ในด้านรูปแบบและเนื้อหาสาระของการปกครอง

ที่จะต้องส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมมีการเรียนรู้ ทำความเข้าใจ ในรูปแบบและเนื้อหาสาระของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง เพื่อนำมาซึ่งการปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งในการปกครองมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ

(๑) จุดมุ่งหมายในการปกครอง นอกจากจะเพื่อให้สังคมได้รับความสงบสุขเรียบร้อยแล้ว จะต้องพัฒนาให้ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น กล่าวคือ ความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น ตามนัยทางพระพุทธศาสนายังมิใช่จุดมุ่งหมายที่แท้จริง มิใช่จุดมุ่งหมายในตัวเองแต่เป็นเพียงปัจจัย คือ สภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษา จึงถือเป็นคติได้ว่า การปกครองที่มีขึ้นเป็นรองของการศึกษาและเพื่อการศึกษาทั้งสิ้น เพื่อให้สมาชิกในสังคมได้มีโอกาสในการพัฒนาตนเอง

(๒) หลักการปกครอง ที่เป็นเนื้อหาสาระของระบบการปกครอง หรือเป็นพื้นฐานของจิตใจ แนวความคิดและพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออก จะต้องเป็นไปตามหลักการของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ว่า เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน หรือจะเต็มให้เต็มตามความหมายของภาษาไทยตามหลักที่ว่า “การปกครองซึ่งประชาชน ของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” แต่อย่างไรก็ตาม หลักการปกครองนี้ ถ้าไม่อยู่บนพื้นฐานของธรรม หรือในทางพระที่เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” แล้ว หลักการนั้นก็ยิ่งได้ชื่อว่าอยู่ห่างไกลจากประชาธิปไตยที่แท้จริง

(๓) วิธีการปกครอง การที่จะบรรลุถึงจุดมุ่งหมายตามหลักการที่วางไว้ จำเป็นต้องมีวิธีการที่ดีในการที่จะเชื่อมโยงจากหลักการไปหาจุดมุ่งหมาย โดยในการปฏิบัติจะต้องอาศัยหลักการเป็นพื้นฐานของจัดสรรหาวิธีการต่าง ๆ เพราะหลักการที่ต้งามชอบธรรม จะเป็นตัวจำกัดให้เราต้องปฏิบัติตามวิธีการที่ชอบธรรม เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่เป็นธรรม การใช้ระเบียบและระบบที่จัดวางขึ้น จึงต้องพิจารณาว่าเป็นไปเพื่อสร้างโอกาสให้คนพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้น หรือเป็นการจำกัดโอกาสในการพัฒนาตนเองของสมาชิกในสังคม

๒) ในด้านผู้ทำหน้าที่ในการปกครองและฝ่ายการปกครอง

ที่มีนัยความสัมพันธ์ต่อกันอย่างลึกซึ้ง เพราะต้องอาศัยซึ่งกันและกันในการดำรงอยู่หรือดำเนินกิจกรรมร่วมกันในสังคม เพื่อก่อให้เกิดระบอบการปกครองที่ดีหรือที่ศัพท์ฝรั่งเรียกว่า Good Governance หรือ “ธรรมรัฐ” ดังนั้นผู้ทำหน้าที่ในการปกครองและฝ่ายรับการปกครองจึง

^{๒๑} พระยพยุทนา รมณียธมโม (แก้วกันหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

ต้องประกอบด้วยคุณธรรมหรือจริยธรรม ที่จะเป็นหลักแห่งความประพฤติในทางที่ดีที่ชอบเป็นมาตรฐานแห่งการประพฤติของแต่ละบุคคลตามบทบาทต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ก. ฝ่ายที่ทำหน้าที่ในการปกครองคนอื่น หรือผู้นำ

จะต้องมีคุณธรรมหรือจริยธรรมอันเป็นมาตรฐานในการทำงานด้านการปกครอง หรือการบริหาร ซึ่งตามนัยทางพระพุทธศาสนานั้น ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการปกครองคนอื่นจะต้องประกอบไปด้วยคุณลักษณะ ต่อไปนี้^{๒๒}

(๑) การปกครองตนเอง โดยผู้ที่จะเป็นผู้ปกครองคนอื่น จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการปกครองตนเองให้ได้เสียก่อน จึงควรทำหน้าที่ในการปกครองคนอื่นต่อไป ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน แล้งจึงสอนคนอื่นในภายหลัง จึงจะไม่มัวหมอง บุคคลสอนผู้อื่นอย่างไร ก็พึงทำตนอย่างนั้น ผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึก (ผู้อื่น) เพราะคนนั้นแลฝึกได้ยาก” การปกครองตนเอง คือ การรู้จักควบคุมตนเองใช้สติปัญญาในการพิจารณา รู้จักสิ่งที่ดีควรประพฤติ และไม่ควรประพฤติ ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมการปกครองตนเองนั้นมีอยู่หลายประการ เช่น ขันติ วามอดทน หรือ หิริ ความละอายแก่ใจ และโอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อบาป เป็นต้น

(๒) การปกครองบุคคลและหมู่คณะ ซึ่งผู้ปกครองจำเป็นจะต้องมีหลักและวิธีการในการปกครอง ซึ่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมการปกครองหมู่คณะ เช่น พรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ โดยเฉพาะในหลักธรรม ๕ ข้อที่เรียกว่า จักรวรรดิวัตร ที่เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองยิ่งใหญ่ว่าจักรพรรดิ หมายถึง ผู้มีความสามารถปกครองให้บ้านเมืองดีโดยไม่ต้องใช้อำนาจบังคับ

ในการปกครองแบบพุทธของเมืองไทย นอกจากจักรวรรดิวัตร ๕ ข้อ ที่ขยายย่อยออกไปเป็น ๑๒ ข้อแล้ว ยังมีหลักอื่น ๆ อีก เช่น ทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นความประพฤติส่วนพระองค์ของพระราชา หรือความประพฤติส่วนตัวของผู้ปกครอง ๑๐ ข้อ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อีกและราชสังคหวัตถุ ที่เป็นหลักการสงเคราะห์ประชาชนของผู้ปกครอง เป็นต้น

(๓) ผู้ที่ทำหน้าที่ในการปกครองคนอื่นจะต้องเว้นจากอคติ คือ ฐานอันไม่พึงถึงหรือทางที่ไม่ควรประพฤติผิด ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียง ๔ ประการ คือ

๑. ฉันทาคติ คือ ความลำเอียงเพราะชอบ
๒. โทสาคติ คือ ความลำเอียงเพราะชัง
๓. โมหาคติ คือ ความลำเอียงเพราะหลงหรือเพราะเขลา
๔. ภยาคติ คือ ความลำเอียงเพราะกลัว

ข. ฝ่ายรับการปกครองหรือสมาชิกของสังคม

เพื่อให้เกิดความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากผู้ที่ทำหน้าที่ในการปกครอง จะต้องจริยธรรมในการปกครองแล้ว ฝ่ายที่ถูกปกครองก็จำเป็นต้องมีเหมือนกัน โดยจริยธรรมอันเป็นพื้นฐานของฝ่ายรับปกครองนั้น สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ประการ คือ

(๑) การมีสุจริต ๓ คือ มีความประพฤติดีประพฤติชอบ ๓ ประการคือ

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗-๑๑๐.

- ๑) กายสุจริต ความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ต้องห้ามถูกต้อง ประกอบด้วยกาย
- ๒) วาจาสุจริต ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ต้องห้ามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วย

วาจา

- ๓) มโนสุจริต ความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ต้องห้ามถูกต้อง ประพฤติชอบทางใจ
- (๒) การประพฤติตามอารยธรรมโดยปฏิบัติถูกต้องตามทางแห่งกุศลกรรม ๑๐

ประการ คือ

- ๑) ละเว้นการฆ่า การสังหาร การบีบคั้นเบียดเบียน ; มีเมตตา กรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูล สงเคราะห์กัน
- ๒) ละเว้นแย่งชิงลักขโมย และการเอาไรต์เอาเปรียบ ; เคารพสิทธิในทรัพย์สิน ของกันและกัน

๓) ละเว้นการประพฤติก่อวุ่นวายในของรักของหวงแหนของผู้อื่น ; ไม่ข่มเหง จิตใจทำลายลบหลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

๔) ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง ; กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูดให้ผิดจาก ความเป็นจริงเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ

๕) ละเว้นจากการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก ; พูดแต่คำที่สมาน และส่งเสริมสามัคคี

๖) ละเว้นการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย ; พูดแต่คำสุภาพ นุ่มนวล ควรฟัง

๗) ละเว้นการพูดเหลวไหลเพ้อเจ้อ ; พูดแต่คำจริง มีเหตุมีผล มีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ

๘) ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้ ; คิดให้ คิดเสียสละทำให้เผื่อแผ่ กว้างขวาง

๙) ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำลาย ; ตั้งความปรารถนาดี แผ่เมตตรุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน

๑๐) มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่ากันความจริงที่เป็นธรรมชาติของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

(๓) หลักความประพฤติในข้อ ๑ ข้างต้นนั้น เป็นธรรมจรรยาและเป็นอารยธรรมที่ ครบถ้วนสมบูรณ์ ทำคนให้เจริญขึ้นพร้อมทั้ง ทางกาย วาจา และทางใจ แต่ผู้ใดยังไม่มั่นคงใน อารยธรรม ท่านสอนว่าผู้นั้นพึงควบคุมให้ได้ในทางและการและวาก่อนเป็นอย่างน้อย ด้วยการ ประพฤติตามหลัก ศีล ๕ ข้อที่เป็นสิ่งเบื้องต้นของธรรมจรรยา ๑๐ ประการนั้น

(๔) การเว้นจากอบายมุข หรือการหลีกเลี่ยงความประพฤติที่เป็นช่องทางของความ เสื่อมเสีย ความพินาศ ซึ่งจะเป็นเหตุให้โรคทรัพย์ย่อยยับ เรียกว่า อบายมุข ๖ คือ

- ๑) การติดสุราและของมึนเมา
- ๒) การเที่ยวกลางคืน
- ๓) การติดเที่ยงดูการละเล่น
- ๔) การติดการพนัน

๕) การคบคนชั่วเป็นมิตร

๖) การเกียจคร้านทำงาน

เพื่อให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นไปตามเจตนารมณ์ และจุดมุ่งหมายของการปกครอง สมาชิกในสังคมจำเป็นต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจในรูปแบบและเนื้อหาสาระของการปกครอง เพื่อที่จะปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และการจัดองค์กรทางการเมืองการปกครองจะต้องมีจุดมุ่งหมายที่เป็นไปเพื่อเป็นจัดสภาพการณ์ที่เอื้อต่อการพัฒนาตนเองของสมาชิกในสังคม โดยทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายหน้าที่ปกครองและฝ่ายที่รับการปกครองจะต้องมีหลักยึด หรือหลักของการอยู่ร่วมกันที่เรียกว่าคุณธรรม หรือจริยธรรม ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีส่วนช่วยในการส่งเสริม หรือสนับสนุนเป็นอย่างมาก

๑๒.๕ สรุปท้ายบท

เมื่อพิจารณาสภาพการณ์ทางสังคมไทยในปัจจุบัน จะเห็นได้ถึงปัญหาในด้านต่าง ๆ มากมาย ซึ่งปรากฏการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยนี้ เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง ที่เป็นไปอย่างมีพลวัตกับสังคมโลก การแก้ไขปัญหาดังกล่าวหากเป็นไปอย่างไม่ระมัดระวังแล้ว ในการแก้ปัญหายังหนึ่งอาจเป็นการเพิ่มปัญหาอย่างหนึ่งขึ้นมาได้ เพราะปัญหาต่าง ๆ ในทางสังคมนั้นมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน การดำรงอยู่ในสังคมจึงต้องเป็นไปอย่างไม่ประมาท มีสติและปัญญาเป็นเครื่องดำรงอยู่ การเตรียมตน เตรียมคน เพื่อให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อยู่เสมอจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงอยู่ในสังคม ซึ่งหลักการทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า การดำรงตนอยู่ด้วยความไม่ประมาทนั่นเอง

คำถามประจำบท

๑. พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง มีส่วนสัมพันธ์กันอย่างไร และมีผู้รู้กล่าวไว้อย่างไรบ้าง
๒. พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจความเป็นจริงทางการเมืองอย่างยิ่ง เป็นถ้อยคำที่ ปรีชา ช่างขวัญยืน กล่าวไว้ มีอรรถาธิบายเรื่องนี้อย่างไร
๓. จากการที่ท่านได้ศึกษามาแล้ว พระพุทธศาสนามีมุมมองต่อสังคมอย่างไร โดยขอให้แสดงทัศนะ ที่นักวิชาการได้ให้ความเห็นไว้ด้วย
๔. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองมีเรื่องอะไรบ้างและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ อย่างไร
๕. ทศพิธราชธรรม เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับพระมหากษัตริย์เท่านั้นหรือไม่ จงให้เหตุผล
๖. ผู้ปกครองมีจักรวรรดิวัตรธรรม ท่านเห็นว่าอย่างไร อธิบาย
๗. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ข้อสังเกตเรื่องหลักการและความมุ่งหมายของ พระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการเมืองการปกครองไว้อย่างไรบ้าง
๘. หลักอภิปรานิยมธรรมจัดว่า เหมาะสมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในวงการการเมืองการปกครองได้ อย่างไร
๙. ประชาธิปไตย กับอธิปไตย ๓ ในพระพุทธศาสนา จะอธิบายให้เชื่อมโยงกันได้อย่างไร
๑๐. อธิบาย ๒ เรื่องดังต่อไปนี้
 - ๑๐.๑ สังคมสงฆ์คือสังคมแห่งตัวอย่าง
 - ๑๐.๒ การจัดองค์การทางการเมืองการปกครองของไทยที่ควรจะเป็น

เอกสารอ้างอิงประจำบท

- จิรัช (บรรพต) วีระชัย, และคณะ. รัฐศาสตร์ทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐.
- ดิเรก ชัยนาม, “พระพุทธศาสนากับการปกครอง”, ใน พระพุทธศาสนากับความมั่นคงของชาติ, กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา, ม.ป.ป.
- ทินพันธ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๙.
- นรี ภวภานตานันท์, “การศึกษาการปกครองในแนวพระพุทธศาสนา : ศึกษาจากนักคิดและพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- นิตย สัมมาพันธ์. กลวิธีแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมการบริหารเชิงพุทธ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สามัคคีสาส์นจำกัด, ๒๕๔๐.
- _____. ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). กาลามสูตร พุทไฉนอย่างไร. กรุงเทพมหานคร : พรศิวกการพิมพ์, ๒๕๔๖.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พระธรรมปิฎก. (ป.อ.ปยุตโต). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.
- พระมหาธรรมวราธิบดี อริยมโน (ยศขุน). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปรัชญาธรรมที่มีในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). ธรรมาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : พรศิวกการพิมพ์, ๒๕๓๔.
- พลศักดิ์ จิรัชศิริ, การเมืองกับพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : สยามบรรณการพิมพ์, ๒๕๒๙.
- วิทย์ วิทเวทย์, “ปรัชญาการศึกษาแนวพุทธ : แนวทางและปัญหา”. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ๑, (ก.ย.-ธ.ค. ๒๕๓๗).
- สมบุญ สุธาสาธิต. พระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- _____. พุทธศาสนากับความชอบธรรมทางการเมือง. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

